

מילים של שבת

מבחר צירופי לשון מלווים בהסברים מעניינים, מתוך "מילון הצירופים" החדש של רוביק רוזנטל. פתבה שמינית בסדרה

שמואל-יוסף עגנון

גדול היה שלא לרבר בשבת אלא בלשון הקודש".
דוגמה: "זה הזמן ההולך בתוכי לקראתך / מתחלף בין קודש לחול / ויהיו לי מילים של שבת לכבודך / כמו הייתי תמיד מלפתך" (לאה הרפז, "מילים של חג").

● נ נח נחמ נחמן מאומן - נוסחת אמונה המקובלת בין חסידי הרב נחמן מברסלב. על-פי מסורת הנפוצה בין החסידים, מדובר בפתק מאת ר' נחמן מברסלב (1772-1811), אדמו"ר של חבורת חסידים, שבו נכתב בין היתר: "מאוד היה קשה לי לרדת אליה תלמידי היקר, להגיד לה פי נהייתי מעבודתה... נ נח נחמ נחמן מאומן". אין לסיפור הזה בסיס היסטורי. אומן היא עיר במרכז אוקראינה, שבה נמצא קברו של ר' נחמן, והיא מקום עלייה לרגל לחסידי ברסלב.

חסידי הרב נחמן מברסלב

● נולד עם כפית של כסף - חי כל חייו בסביבה עשירה ותומכת. קיים גם באנגלית, ביידיש ובגרמנית. מקור הניב - במסורת אירופית עתיקה, שבה מעניק הסנדק לרד הנולד כפית במעמד ההטבלה לנצרות. אם מדובר בסנדק עשיר ובמשפחה עשירה, הכפית עשויה מכסף. דוגמה: "אל תתן לי את הפול על כפית של כסף / תן לי קצת לסבול" (מזר שטייגר, "עד המבול הבא").

חיים ארלוזורוב

ארלוזורוב. מקור האמרה - ברציחתו של המנהיג הציוני חיים ארלוזורוב בחוף תל-אביב ב-1933. ברצח הואשמו גורמים שונים, אך עד היום לא ידוע מי ביצע את הרצח. דוגמה: "כשהוא אומר 'מי בישראל את האינטימס', זה נשמע כמו 'מי רצח את ארלוזורוב'" (אריאנה מלמה, ynet, מרס 2008).

● מי שנכווה ברותחין נזהר בצוננין - מי שנפגע או נכשל באירוע משמעותי (נכווה במים רותחים, חמים מאוד), מהסס (לא בטוח) לפעול גם במקרים ואירועים משמעותיים פחות (נזהר במים קרים). גרסאות דומות קיימות גם בשפות אחרות.

אמרה בלדינו: הנכווה במרק, נושף פיגורט. באנגלית: חתול שנכווה פוחד מן המים הקרים. הניב העברי מקורו בלשון חכמים. דוגמה: "אלי ישי נכווה ברותחין בממשלת אולמרט, ומאז הוא נזהר מאוד גם בצוננין" (ח"כ ר"ר מיכאל בן-ארי, באתר האינטרנט שלו).

● מילא פיו מים - שתק למרות שהיה לו מה לומר. המקור בלשון חכמים. קיים גם ביידיש ובגרמנית. בספר הבדיחה והחידוד של אלתר דרואנוב מסופר על אישה שהתלוננה שכאשר בעלה חוזר בערב הביתה הוא מרבה לריב עמה. נתן לה הרב בקבוק מים ואמר לה: הנה, בתי, סגולה בדוקה ומנוסה. בכל פעם שירצה בעלך לריב עמך, מלאי את פיד במים הקדושים האלה ואל תוציאי אותם עד שיעבור כעסו. בזכות זה תזכי, אם ירצה השם, בשלום בית.

● מילים של שבת - דיבור חגיגי בשפה גבוהה. קיים גם ביידיש. מקור הצירוף בנוהג שהיה קיים בקרב יודעי ספר במזרח אירופה לרבר בשבת בעברית. שיי עגנון מספר ב"הכנסת פלה": "מנהג

● לכסף אין ריח - רווח כספי בא לעתים ממקורות לא ראויים. הביטוי קיים גם באנגלית, בגרמנית, בצרפתית, ברוסית ובבלטית. האמרה מיוחסת לקיסר אספסיאנוס מהמאה הראשונה לספירה, לאחר שהטיל מס על המשתנות הציבוריות (שירותים ציבוריים) שברומא. טיטוס בנו התלונן על כך, ואספסיאנוס נטל מטבע מן ההכנסה הראשונה של מס המשתנות, הגיש אל חוטמו (אל האף) של טיטוס ושאל אותו אם יש למטבע ריח. המילה הצרפתית vespasienne במשמעות משתנה ציבורית נקראת על שם אספסיאנוס. אמרה קרובה ביידיש: הגוי טרף אבל המטבע שלו כשה. דוגמה: "לכסף אין טעם, לכסף אין ריח / אפשר בו לקנות גם את כל הירח" (יעקב שבתאי, "על שלושה גברים").

לכסף אין ריח

● לשקר אין רגליים - דברי שקר הם חסרי בסיס, וסופם להיעלם. המקור - בסיפור של חז"ל על האות שי"ו, שעמדה לפני האל וביקשה שיברא ממנה את העולם, משום שהיא מתחילה את שמו המפורש (שדי). ה' סירב והסביר שגם המילים שווא ושקר מתחילות בשי"ו, וכמו שלשקר אין רגליים, גם צורת האות "ש" חסרת רגליים, ו"אות שאין לה רגליים איך אברא בה את העולם?". בגרמנית וברוסית: לשקר רגליים קצרות. ביידיש: עם שקר מגיעים רחוק, אך אין חוזרים חזרה. בערבית: חבל השקר קצר.

● מי רצח את ארלוזורוב? - שאלה המצביעה על תעלומה (שאלה שאין לה תשובה) מתמשכת ועל הטלת אשמה בלי הוכחות. נאמר גם בפיי האדם שמאשימים אותו: "בסוף תאמר שגם רצחתי את